LIETUVOS BANKAS

DĖL GALIMŲ SPRENDIMŲ PAPILDOMOMS GYNYBOS IŠLAIDOMS FINANSUOTI

Lietuvos gynybos poreikiams įgyvendinti 2025–2030 m. papildomai planuojama skirti apie 0,7 proc. BVP, vėliau – 0,4 proc. BVP. Įgyvendinus šį planą, Lietuvos išlaidos gynybai 2025–2030 m. būtų maždaug dvigubai didesnės nei ankstesniu palyginti ramesniu laikotarpiu iki 2020 m. Šiame rašte pateikiame galimų sprendimų dėl lėšų šaltinių valstybės saugumui didinti analizę ir vertinimą[1].

Remdamiesi akademiniais tyrimais ir kitų šalių patirčių analize, manome, kad gynybos finansavimas turėtų būti užtikrinamas taikant mišrų modelį – skolinantis ir papildomomis mokestinėmis pajamomis. Tokią išvadą darome įvertinę dvi svarbias aplinkybes: pirma, gynybos išlaidų srautas nebus tolygiai išdėstytas laiko požiūriu (2025-2030 m. 0,7 proc. BVP, vėliau 0,4 proc. BVP). Antra, dažni mokesčių pakeitimai daro neigiamą poveikį ūkio raidai, tad turime siekti svyravimus sušvelninti. Todėl **nuolatinio, palaikomojo pobūdžio gynybos poreikiai turėtų būti finansuojami papildomomis mokestinėmis pajamomis.** Tai būtų ilgalaikis, tvarus pajamų šaltinis. **O vienkartiniai poreikiai, susiję su infrastruktūros kūrimu, karinės įrangos įsigijimais, galėtų būti finansuojami skolintomis lėšomis.** Lietuvos banko ekonomistų atlikta skirtingų scenarijų analizė parodė, kad dalies lėšų, reikalingų gynybos poreikiams patenkinti, skolinimasis reikšmingos neigiamos įtakos valstybės skolos tvarumui neturėtų. Tačiau viso poreikio finansavimas skolinantis valstybės skolos lygį padidintų reikšmingai.

Reikšmingą gynybos finansavimui reikalingų lėšų dalį būtų galima gauti padidinus turto apmokestinimą Lietuvoje, atsisakant ekonominiu požiūriu sunkiai pagrindžiamų gyventojų pajamų ir pelno mokesčio lengvatų, sparčiau mažinant itin didelį PVM atotrūkį. Svarstydami papildomų mokestinių pajamų šaltinius atsižvelgėme į du kriterijus: pirmasis – atskirų mokesčių poveikis ekonomikos augimui. Pirmenybė turėtų būti teikiama mažiausią neigiamą poveikį darantiems mokesčiams. Antras kriterijus – Lietuvos mokestinių pajamų ir jų struktūros atotrūkis nuo kitų ES valstybių, t. y. kokių mokestinių pajamų mes surenkame mažai (ar per mažai), palyginti su kitomis šalimis. Šis palyginimas atskleidžia, kad Lietuvos mokestinių pajamų atotrūkį nuo ES vidurkio daugiausia lemia mažesnės pajamos iš pajamų ir turto mokesčių– daugiausia dėl gyventojų pajamų mokesčio (GPM) ir pelno mokesčio lengvatų ir išimčių. Lietuvoje lengvatų turime gausiai, todėl jų atsisakymas ar susiaurinimas sugeneruotų papildomų pajamų. Reikšmingą gynybos finansavimui reikalingų lėšų dalį rastume padidinę turto apmokestinimą Lietuvoje, tai galėtų reikšti visuotinį NT mokestį (ką ne kartą esame siūlę), taip pat kitokio turto mokesčius.

Toliau pateikiame papildomų gynybos išlaidų finansavimo galimus sprendimus ir jų vertinimą pagrindžiančius detalesnius argumentus.

[1] Šios analizės rezultatai ir vertinimas visuomenei buvo pristatyti 2024 m. kovo 14 d., plačiau čia.

Augant geopolitinei įtampai NATO šalys, didindamos pasirengimą ir atgrasymą, gerokai padidino gynybai skiriamus biudžetus (1 pav.). Tai – brangi priemonė, nes valdžios sektoriaus (VS) finansų ištekliai yra riboti visose valstybėse ir didesnės jų dalies nukreipimas gynybai mažina galimybes sparčiau didinti kitų svarbių sričių finansavimą, tačiau pigesnė nei potencialus karas.

1 pav. Gynybos išlaidos NATO valstybėse

(proc., palyginti su BVP, pagal 2015 m. valiutų kursus ir kainas)

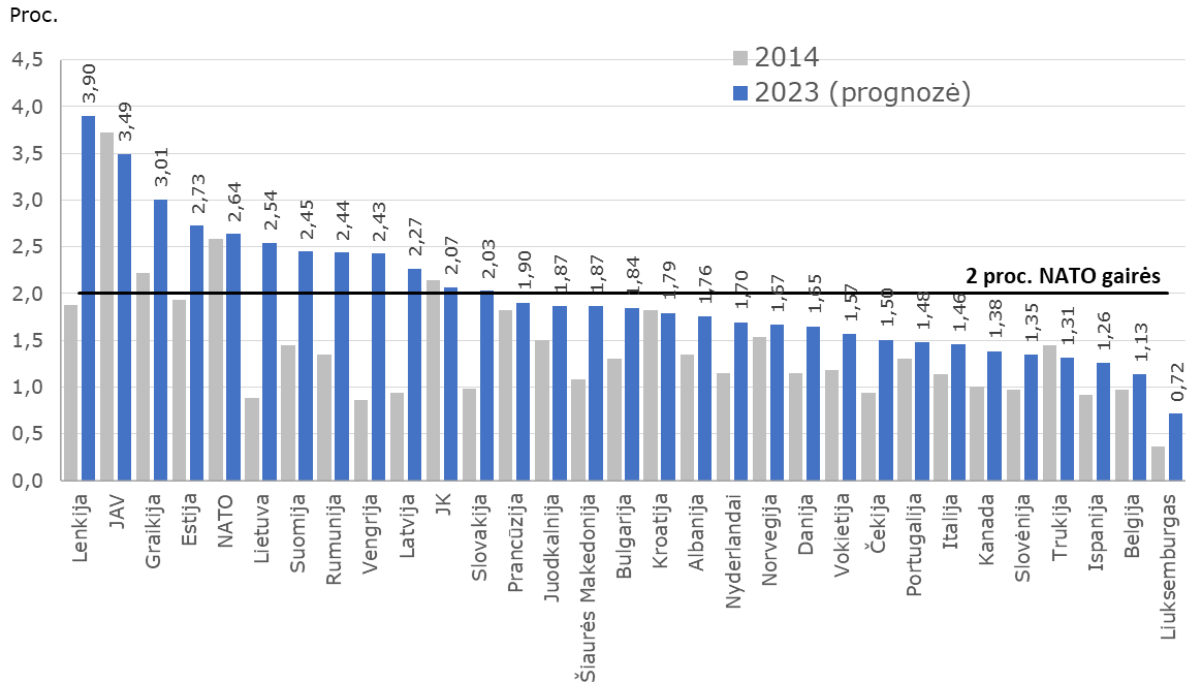

Šaltiniai: NATO ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos gynybos išlaidoms 2025–2030 m. planuojama papildomai skirti apie 0,7 proc. BVP, o vėlesniais metais – 0,4 proc. BVP. Po 2024 m. sausio 29 d. vykusio parlamentinių partijų, verslo organizacijų bei profesinių sąjungų atstovų pasitarimo LR Vyriausybės vadovė informavo visuomenę, kad naujiems gynybos poreikiams įgyvendinti 2025–2030 m. papildomai reikės skirti apie 0,7 proc. BVP, o vėlesniais metais – 0,4 proc. BVP[2]. Remiantis viešai prieinamais duomenimis, tokie planai galėtų reikšti, kad Lietuvos išlaidos gynybai 2025–2030 m. bus maždaug du kartus didesnės nei palyginti ramiu laikotarpiu iki COVID-19 pandemijos pradžios ir sudarys apie 3,1 proc. BVP (2 pav.). Šios papildomos lėšos, be kitų reikmių, bus skirtos infrastruktūrai įrengti, kuri reikalinga Bundesvero Lietuvoje nuo 2025 m. dislokuojamai Vokietijos tankų brigadai ir planuojamai sukurti Lietuvos divizijai, taip pat šauktinių kariuomenei plėsti.

Reaguojant į šiuos Vyriausybės siūlymus viešojoje erdvėje atsirado nemažai pasiūlymų, kaip, kokiomis priemonėmis šias gynybos išlaidas reikėtų finansuoti. Apibendrinant juos galima sugrupuoti į penkias pasiūlymų grupes: a) surinkti daugiau pajamų padidinant esamų mokesčių tarifus (PVM, GPM, PM); b) nekeisti esamų mokesčių tarifų, o papildomų pajamų surinkti iš esamų išimčių atsisakymo ir (arba) sumažintų galimybių slėpti mokesčius; c) įvesti papildomą mokestį; d) papildomai skolintis; e) perskirstyti dabar į biudžetus surenkamas lėšas daugiau jų nukreipiant gynybai.

[2]LRT.lt pranešimas „Šimonytė: papildomai gynybai iki 2030-ųjų reikės 0,7 proc. BVP, vėliau – 0,4 procento“, 2024 sausio 29 d.

2 pav. Lietuvos išlaidų gynybai ir BVP santykis ir tikėtina jo raida

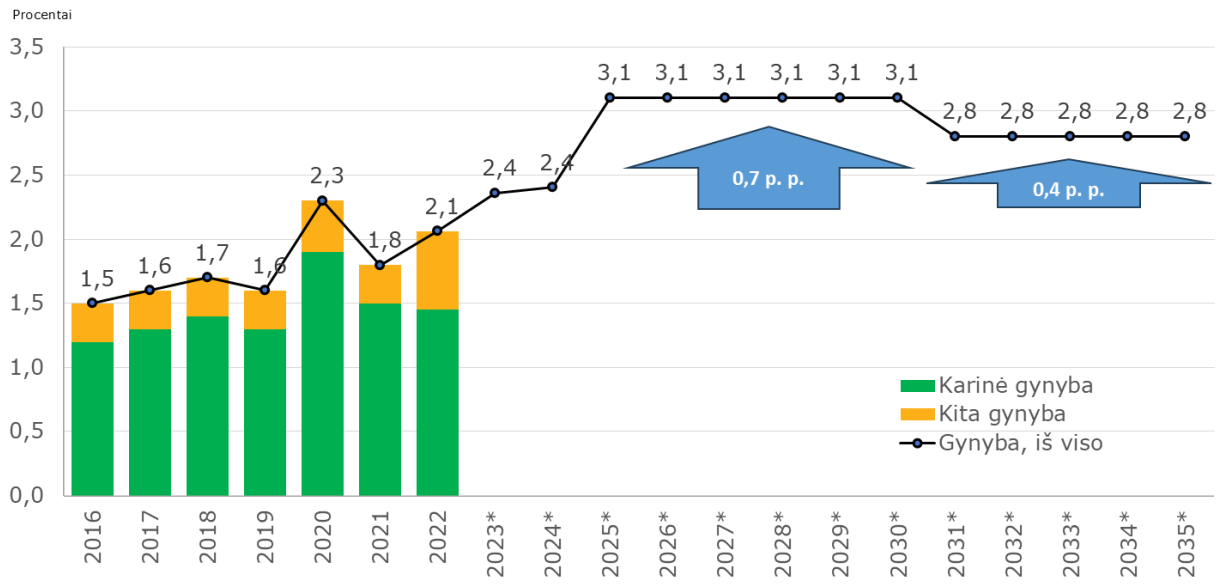

Šaltiniai: Eurostatas, Finansų ministerija ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Lietuvos banko įvertis, remiantis viešai prieinama informacija (gali nesutapti su oficialiais NATO ar kitų organizacijų įverčiais).

Poreikis didinti gynybos išlaidas ir jam patenkinti reikalingų pajamų šaltiniai aktyviai diskutuojami ir kitose valstybėse, dažniausiai linkstama derinti kelis šaltinius (žr. 1 lentelę). Pavyzdžiui, Estija nuo 2024 m. pradžios 2 proc. p. padidino PVM, taip pat pajamų mokesčius, o papildomas iš to gautas pajamas (ar, kaip deklaruojama, bent didžiąją jų dalį) planuoja nukreipti gynybos reikalams. Lenkija pastaruoju metu ženkliai padidino gynybos finansavimą ir planuoja tą daryti toliau skolindamasi bei dėdama pastangas mažinti šešėlinę ekonomiką. Latvija taip pat yra užsibrėžusi tikslą 2027 m. gynybos išlaidas padidinti iki 3 proc. BVP, svarsto tai padaryti peržiūrėdama esamus mokesčius ir skolindamasi, tačiau kol kas galutinio sprendimo dėl pajamų šaltinio nėra priėmusi.

1 lentelė. Didesnių gynybos išlaidų finansavimo sprendimai kaimyninėse valstybėse

Šalis	Didesnių gynybos išlaidų finansavimo šaltiniai
Estija	○ Nuo 2024 m. padidintas standartinis PVM tarifas, nuo 2025 m. atsisakoma lengvatinių tarifų, didinami lošimų mokesčiai. ○ Padidinti įmonių bei gyventojų pajamų mokesčiai ir atsisakoma lengvatų. ○ Didinami akcizai alkoholio ir tabako gaminiams.
Švedija	○ Didesnis finansų sektoriaus apmokestinimas (svarstytas 2019 m., įvestas 2023 m.). ○ Skolinimasis.
Lenkija	○ Tiesioginis skolinimasis ir skolinimasis rinkose. ○ Šešėlinės ekonomikos mažinimas.
Latvija	○ Mokesčių peržiūra. ○ Skolinimasis.

Pasiūlymas didinti gynybos finansavimą pateiktas smarkiai pablogėjus saugumo situacijai ir padidėjus geopolitinei rizikai Europoje, todėl gynybos poreikio padidėjimas yra nuolatinio, o ne vienkartinio pobūdžio. Viena vertus, tai reiškia, kad šioms padidėjusioms išlaidoms finansuoti būtinas tvarus nuolatinis pajamų šaltinis. Toks stabilų pajamų srautą generuojantis valdžios sektoriaus šaltinis yra pajamos iš mokesčių. Kita vertus, ekonominėje literatūroje aiškinama, kad dažnas mokesčių keitimas sukelia gerovės praradimus, taigi trumpalaikių išlaidų padidėjimų ar svyravimų finansavimas skolos priemonėmis yra

racionalus sprendimas, nes tai leidžia išvengti dažno ir reikšmingo mokesčių tarifų pasiketimo. Pritaikant šiuos ekonominės literatūros argumentus gynybos išlaidoms, galima teigti, kad papildomomis pajamomis iš mokesčių pakeitimų turėtų būti finansuojami nuolatinio, palaikomojo pobūdžio gynybos reikalai. O tam tikri vienkartiniai, daugiau su investicijomis susiję gynybos išlaidų padidėjimai (nes laiko požiūriu gynybos išlaidų srauto profilis greičiausiai nebus tolygus) galėtų būti finansuojami ir skolintomis lėšomis, siekiant išvengti dažno mokesčių tarifų kaitaliojimo.

Poreikis minimizuoti mokesčių pakeitimų neigiamą įtaką ekonomikai atsiranda dėl to, kad mokesčiai, atlikdami svarbią pajamų perskirstymo ir viešųjų gėrybių finansavimo funkciją, taip pat neretai turi ribojantį poveikį ekonomikos augimui. Dėl to keičiant arba įvedant naujus mokesčius svarbu atkreipti dėmesį į mokesčio efektyvumą, kuris gali būti apibrėžiamas kaip siekis maksimizuoti mokesčio (ar jo pokyčio) generuojamas pajamas ir minimizuoti jo poveikį ūkio subjektų elgsenai, ekonominiam aktyvumui ar augimui. Ekonominėje literatūroje galima rasti tyrimų, kurie tam tikras mokesčių grupes sureitinguoja pagal jų poveikio ekonominiam aktyvumui ar augimui stiprumą. Toliau tokį remiantis ekonominiais tyrimais Lietuvos banko sudarytą mokesčių reitingą aptarsime išsamiau, kartu atsižvelgdami į Lietuvos ir vidutiniškai ES iš tam tikos mokesčių grupės surenkamų pajamų sumas, jų skirtumus, galimas to priežastis ir sprendimo būdus.

Remiantis ekonominiais tyrimais, turto (nuosavybės) mokesčiai mažiausiai veikia ekonomikos augimą, o labiausiai jį riboja kapitalo pajamų (pelno) apmokestinimas. Remiantis ekonominiais tyrimais, sudarėme mokesčių grupių reitingą nuo mažiausiai iki labiausiai ekonomikos augimą ribojančių mokesčių (žr. 2 lentelę). Ekonominėje literatūroje sutariama, kad labiausiai ekonomikos augimą ribojantys mokesčiai yra įmonių pelno mokesčiai, nes įmonių plėtra yra pagrindinis ekonominės plėtros variklis, o pelno mokesčiai gali atbaidyti įmones nuo didesnės samdos, investicijų į kapitalą ir inovacijas arba nuo atėjimo į tam tikros valstybės rinką apskritai. Mažiausiai augimą riboja turto (arba nuosavybės, pvz., nekilnojamojo turto) mokesčiai, nes jie neveikia gamybos veiksnių alokacijos sprendimų ir gali paskatinti persiorientavimą į (labiau) produktyvias investijas bei inovacijas. Atkreipiame dėmesį, kad šio dokumento pabaigoje (5 lentelė) pateikti Lietuvos banko atlikti tam tikrų mokesčių tarifų pokyčių poveikio ekonomikos augimui įverčiai atitinka 2 lentelėje pateiktą mokesčių grupių reitingą.

2 lentelė. Mokesčių grupių reitingas, atsižvelgiant į jų poveikį ekonominiam augimui.

Mokesčių grupė	BVP augimą ribojančio poveikio kanalai
1. Turto (nuosavybės) mokesčiai (angl. *property taxes*)	Tyrimai rodo, kad turto mokesčiai gali daryti neigiamą įtaką investicijoms į būstą, tačiau apskritai jie vertinami kaip santykinai mažiausią įtaką ekonomikos augimui darantys mokesčiai. Jie daro mažesnę įtaką nei pajamų (gyventojų ir įmonių) mokesčiai, nes neveikia gamybos veiksnių alokacijos sprendimų ir skatina persiorentavimą į produktyvias investicijas bei inovacijas. Priklausomai nuo NT rinkos struktūros ir poveikio NT pasiūlai, turto mokesčių poveikis nelygybei gali būti priešingas, nei pvz., vartojimo mokesčių, jeigu daugiausiai turto įsigyja aukštų pajamų namų ūkiai.
2. Vartojimo mokesčiai	Vartojimo mokesčiai (pardavimų mokestis, PVM ir pan.) vertinami kaip palyginti mažą įtaką ekonomikos augimui darantys mokesčiai, nes jie nedaro tiesioginės įtakos ekonomikos subjektų paskatoms dirbti arba taupyti. Priešingai nei turto mokesčiai, vartojimo mokesčiai neskatina produktyvių investicijų ir inovacijų. Vis dėlto, vartojimo mokesčiai gali turėti tam tikrų paskirstymo efektų, nes žemesnių pajamų namų ūkiai vartojimui išleidžia didesnę savo pajamų dalį. Nors dėl šios priežasties kai kuriose valstybės egzistuoja lengvatiniai (sumažinti) PVM tarifai tam tikroms prekės, apskritai išimčių įvedimas gali turėti daugiau žalos nei naudos.

3. Darbo užmokesčio mokesčiai (angl. *payroll taxes*)	Jei vartojimo mokesčiai mažina bendrų pajamų ir santaupų lygį, tačiau tiesioginės įtakos paskatoms dirbti nedaro, tai darbo užmokesčio mokesčiai gali turėti mažinančios įtakos dirbančiųjų ir dirbtų valandų skaičiui. Taip pat šie mokesčiai gali veikti dirbančiųjų paskatas rinktis vieną ar kitą darbo formą (t.y. dirbti individualiai, pagal darbo sutartį, dirbti nelegaliai ir pan.), gali neigiamai veikti vartojimą. Ekonominėje literatūroje atkreipiamas dėmesys į tai, kad, kadangi darbo veiksnys yra mažiau jautrus mokesčių pasikeitimams nei kapitalas ar verslo pajamos, darbo užmokesčio mokestis gali būti efektyvesnis nei platesnę mokestinę bazę turintis pajamų mokestis. Vis dėlto, tokiu atveju nėra akivaizdu, ar pagrindinė mokesčių našta turėtų gulti ant darbo užmokestį gaunančiųjų.
4. Pajamų mokesčiai	Gyventojų pajamų mokesčiai gali turėti neigiamos įtakos namų ūkių paskatoms dirbti, taupyti ar investuoti, o tai savo ruožtu gali lėtinti ekonomikos augimą. Kadangi pajamų, kaip ir darbo mokesčiai, sumažina „į rankas" gaunamą atlygį, jie gali turėti neigiamas įtakos vidaus paklausai, o per tai ir ekonomikos augimui. Vis dėl to, šie efektai stipresni, kai didinami pajamų mokesčiai, nes apmokestinamos visos pajamos, ne tik darbo užmokestis. Verslo pelno mokesčiai veikia verslo sprendimus, nes mažina laukiamo kapitalo prieaugio grynąją vertę. Sutariama, kad fiksuoti pajamų mokesčio tarifai mažiau veikia ekonomikos augimą, palyginti su progresiniais. Nustatant pajamų mokesčius taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į nelygybės iššūkius: skirtingas įvairių pajamų rūšių apmokestinimas gali sukelti nepageidaujamų pasekmių, jei siekdami susimažinti mokestinę naštą (dažniau turtingesni) namų ūkiai imtų dažniau rinktis pajamų gauti iš mažesniais tarifais apmokestinamų pajamų šaltinių. Tai gali sumažinti iš mokesčio surenkamas pajamas, susiaurinti mokestinę bazę ir didinti pajamų nelygybę.
5. Pelno mokesčiai	Pelno mokesčiai yra labiausiai ekonomikos augimą ribojantys mokesčiai, nes paprastai ekonomikos augimą lemia atskirų įmonių plėtra. Pelno mokestis gali turėti reikšmingos neigiamos įtakos investicijoms ir išteklių paskirstymui ekonomikoje. Dideli pelno mokesčio tarifai gali atbaidyti įmones nuo didesnės samdos, investicijų į kapitalą ir inovacijas arba nuo atėjimo į tam tikros valstybės rinką apskritai (pvz., jei pelno mokestis yra reikšmingai didesnis nei kitose vasltybėse). Šie verslo sprendimų iškraipymai gali pasireikšti žemesniu produktyvumu ir lėtesniu ekonomikos augimu ilguoju laikotarpiu. Progresiniai pelno mokesčiai (arba pelno mokesčio išimtys) taip pat neretai riboja įmonių paskatas augti ir skatina mokesčių vengimo schemų atsiradimą (tai aktualu ir Lietuvoje dėl egzistuojančio 5 proc. lengvatinio pelno mokesčio mažoms įmonėms).

Šaltiniai: sudaryta Lietuvos banko, remiantis šiais moksliniais straipsniais: Arnold (2008), Arnold et al. (2011), Saez et al. (2012), Johansson et al. (2008), Guvenen et al. (2023), Garriga and Scot (2023).

Palyginti su kitomis ES valstybėmis, Lietuvos surenkamos mokestinės pajamos yra mažos, todėl jų nedidinant „atrasti" papildomų lėšų naujiems gynybos poreikiams finansuoti – sudėtingas uždavinys, ypač atsižvelgiant į kitus ilgalaikius iššūkius, tokius kaip visuomenės senėjimas, ekonomikos žalinimo poreikis ir pan. Lietuvos mokestinių pajamų ir BVP santykis 2020–2022 m. buvo maždaug 4,5 proc. punkto mažesnis nei ES valstybių pagrindinė tendencija (3 pav.). Atkreipiame dėmesį, kad analogiški kaimyninių valstybių (pvz., Lenkijos, Latvijos) atotrūkiai yra gerokai mažesni. Tai reiškia, kad, atsižvelgiant į šalies išsivystymo lygį, Lietuvos VS pajamos ir išlaidos per metus galėtų būti apie 2,6 mlrd. Eur didesnės už faktines (palyginimui, 2022 m. gynybai iš viso skirta 1,4 mlrd. Eur, švietimui 3,3 mlrd. Eur).

3 pav. Mokestinių pajamų santykio su BVP ir išsivystymo lygio ryšys ES valstybėse

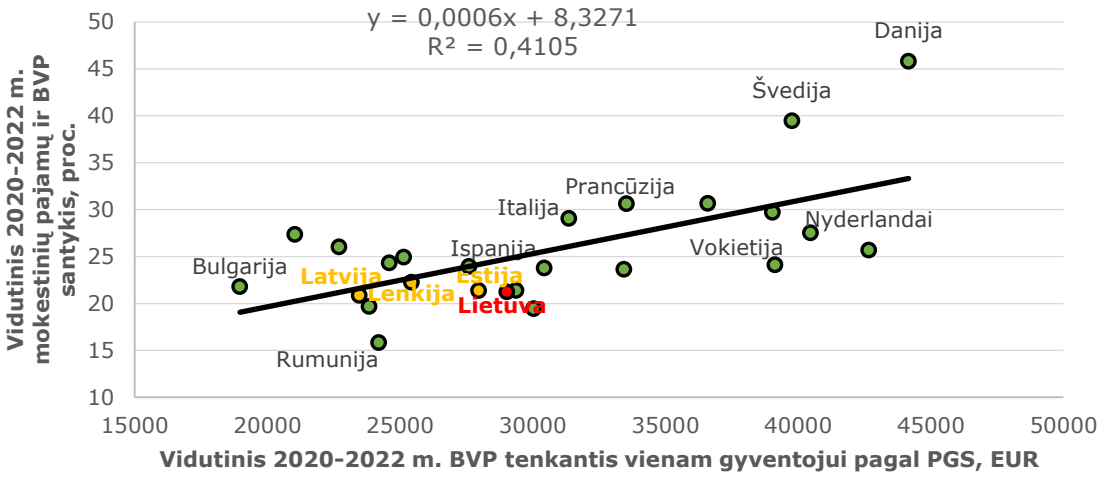

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Ieškant papildomo gynybos išlaidų, kurios yra nuolatinio, palaikomojo pobūdžio, finansavimo šaltinio prasminga atkreipti dėmesį į tas Lietuvos mokestinių pajamų rūšis, iš kurių surenkamos pajamos yra mažos ir labiausiai prisideda prie Lietuvos mokestinių pajamų ir BVP santykio atotrūkio nuo ES vidurkio. Lietuvos mokestinių pajamų atotrūkį nuo ES vidurkio daugiausia lemia mažesnės pajamos iš pajamų ir turto (arba tiesioginių) mokesčių, daugiausia dėl GPM, pelno mokesčio lengvatų ir išimčių, menko turto apmokestinimo. 2022 m. Lietuvos mokestinių pajamų ir BVP santykis buvo 5,2 proc. p. mažesnis už ES vidurkį, iš kurio 3,4 proc. p. susidarė dėl mažesnių tiesioginių mokesčių pajamų, o 1,8 proc. p. – dėl mažesnių netiesioginių mokesčių pajamų (4 pav.). Maždaug pusė skirtumo tarp Lietuvos ir ES pajamų iš tiesioginių mokesčių ir BVP santykio susidaro dėl Lietuvoje taikomo neapmokestinamojo pajamų dydžio, kuris yra svarbus siekiant vertikaliojo teisingumo ir užtikrinant paskatas dirbti[3]. Tačiau yra ir kitų GPM, pelno mokesčio lengvatų ir išimčių, dėl kurių per metus nesurenkama pajamų suma sudaro maždaug 1,7 proc. BVP. Be to, dėl netiesioginių mokesčių lengvatų ir išimčių kasmet netenkama dar apie 0,9 proc. BVP pajamų. Dėl to manome, kad ieškant papildomų gynybos išlaidų, kurios yra nuolatinio, palaikomojo pobūdžio, finansavimo šaltinio, būtų prasminga peržiūrėti šiuo metu galiojančias mokesčių lengvatas ir išimtis ir apsvarstyti galimybę dalies jų atsisakyti arba bent susiaurinti jų apimtį (4 lentelėje pateikiami pajamų netekimai 2024 m. dėl taikomų mokestinių lengvatų).

4 pav. Mokestinių pajamų ir BVP santykis ES valstybėse 2022 m.

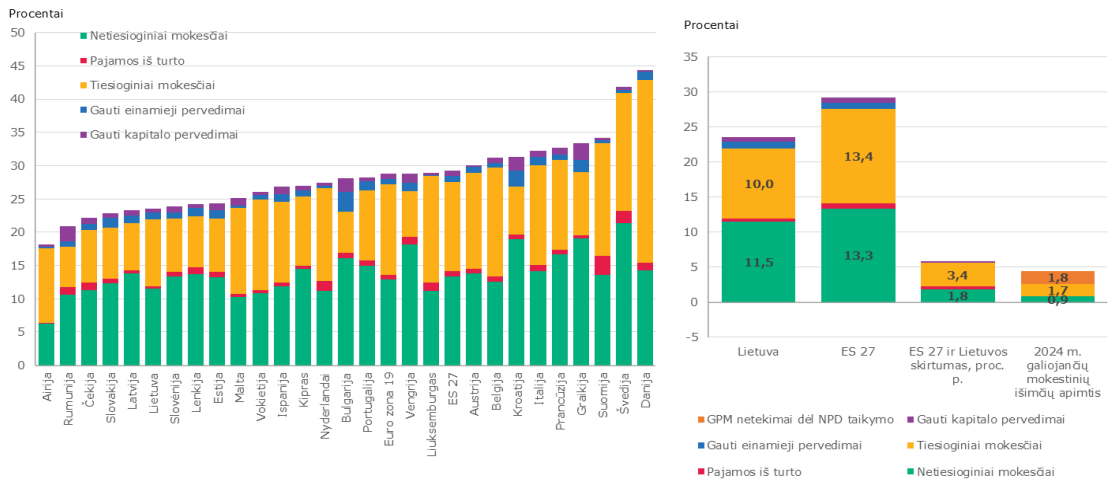

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

[3] Lietuvos banko pozicija dėl neapmokestinamojo pajamų dydžio taikymo Lietuvoje, 2021 m. liepos 23 d.

4 lentelė. NT mokesčio, PVM, GPM ir PM tarifų didinimo poveikiai VS pajamoms ir BVP augimui.

Lengvata	Netekimai, mln. Eur	Netekimai, proc. BVP
Dėl PVM lengvatų (*pvz., centriniam šildymui*)	**–324** (*–67*)	**–0,43** (*–0,09*)
Dėl akcizų lengvatų (*pvz., ž. ū. naudojamiems gazoliams*)	**–316** (*–97*)	**–0,42** (*–0,13*)
Dėl GPM lengvatų* (*pvz., neapmokestinamų dovanų (gautų iš artimų giminaičių, taip pat darbdavio) / atskaitymai pagal 21 str., įsk. investicinį gyvybės draudimą*)	**–778** (*–80 / –75*)	**–1,04** (*–0,11 / –0,10*)
Dėl pelno mokesčio lengvatų (pvz., 5% mažoms įmonėms)	**–507** (*–74*)	**–0,68** (*–0,10*)
LR Vyriausybės 2023 m. pasiūlyti mokestiniai pakeitimai (be NT ir NPD poveikio)	110	0,15
FM NT mokesčio pajamų potencialas	17–115	0,02–0,15
LB siūlyto NT mokesčio potencialas	**100**	**0,13**

Šaltinis: 2024 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių projektų apžvalga.
* Neįskaitant NPD taikymo.

Palyginti su ES vidurkiu, Lietuvoje surenkama palyginti mažai pajamų iš turto (nuosavybės) mokesčių: 2022 m. surinkome 0,3 proc. BVP, o ES vidurkis siekė 2 proc. BVP (5 pav.). Todėl reikšmingą gynybos finansavimui reikalingų lėšų dalį galima „surasti" padidinus turto apmokestinimą Lietuvoje, tai galėtų reikšti visuotinį NT mokestį, taip pat galimai didesnius žemės, paveldėjimo, automobilių ir kitokius turto mokesčius. Lietuvos bankas ne kartą siūlė plėsti fizinių asmenų NT mokesčio taikymą, reikšmingai nekeičiant dabartinio jo skaičiavimo principo. Esminiai siūlomo NT mokesčio elementai yra šie:

a) visuotinio NT mokesčio tarifai visoje šalyje turėtų būti vienodi, progresyviai didėjantys (pvz., nuo 0,1 iki 2 %);
b) didesnės vertės NT turėtų būti apmokestinamas labiau, o mokestinė bazė – plati, atsisakant išimčių, tačiau pritaikant neapmokestinamąjį minimumą socialiai pažeidžiamiems gyventojams;
c) apmokestinta turėtų būti bendra Lietuvoje asmeniui priklausančio NT suminė vertė, o ne atskiri objektai;
d) NT vertė turi būti peržiūrima dažniau (pvz., kas 3 metus);
e) pats mokestis galėtų būti renkamas centralizuotai ir perskirstomas savivaldybėms pagal objektyvius kriterijus.

Lietuvos banko vertinimu, tokia NT mokesčio sąranga mažintų paskatas nekomercinį NT įsigyti investiciniais tikslais, spręstų turtinės nelygybės problemas, o plati mokestinė bazė mažintų paskatas mokesčio vengti.

5 pav. Pajamų iš turto (nuosavybės) mokesčių ir BVP santykiai ES valstybėse 2022 m.

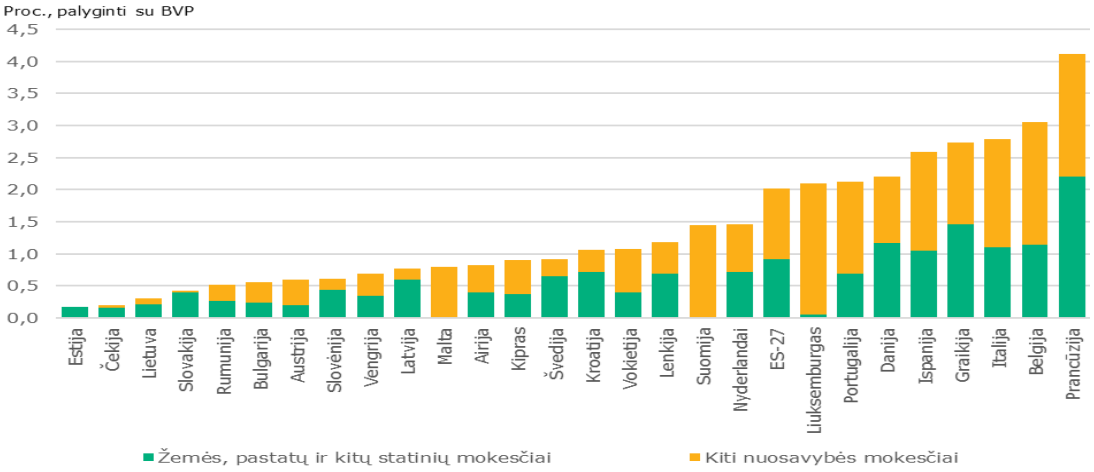

Šaltiniai: Eurostatas, Europos Komisija ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Papildomų pajamų gynybai atsirastų sparčiau mažinant vis dar ypač didelį PVM atotrūkį (6 pav.). Naujausi EK vertinimai rodo, kad PVM atotrūkis Lietuvoje, nors reikšmingai sumažėjęs, vis dar yra gerokai didesnis nei kaimyninėse valstybėse: palyginti su faktinėmis PVM pajamomis (o ne su teoriniu jų dydžiu VTTL, kaip paprastai lyginama EK ataskaitose), 2022 m. PVM atotrūkis Lietuvoje sudarė apie 15 proc. visų surinktų pajamų iš PVM. Lietuvos PVM atotrūkio sumažinimas, pavyzdžiui, bent iki 5 proc. lygio, reikštų, kad surenkamos PVM pajamos galėtų būti apie 570 mln. Eur (0,9 proc. BVP) didesnės.

6 pav. PVM atitikties atotrūkis (angl. *compliance gap*), palyginti su <u>faktinėmis</u> PVM pajamomis

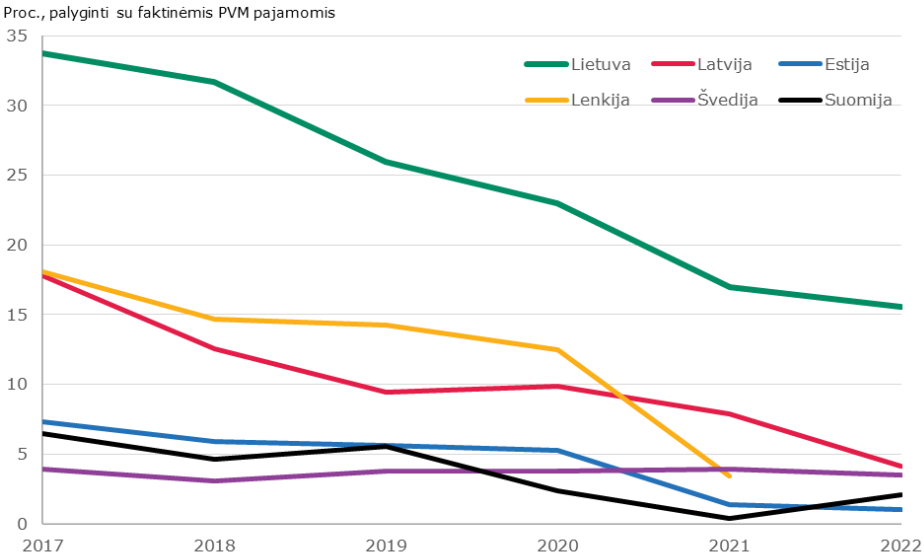

Šaltiniai: Europos Komisija ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos banko atlikta atskirų mokesčių grupių tarifų pokyčių analizė rodo, kad didžiausią neigiamą poveikį ekonomikos augimui turėtų reikšmingas pagrindinio pelno mokesčio tarifo didėjimas. Mūsų vertinimai rodo, kad NT mokesčio modifikacija pagal anksčiau pateiktus Lietuvos banko pasiūlymus galėtų sugeneruoti apie 100 mln. Eur papildomų pajamų, tačiau šis mokestis iš esmės neturėtų jokio poveikio ekonomikos plėtrai. PVM ir GPM standartinių tarifų padidinimas 1 proc. p. duotų panašią papildomų pajamų sumą, tačiau GPM tarifo pokyčiai stipriau ribotų ekonomikos augimą. Jeigu būtų apsispręsta keisti pelno mokesčio tarifus, tikėtina, kad ribojantis poveikis ekonomikos plėtrai būtų labiau juntamas. Gerokai padidinus pagrindinį pelno mokesčio tarifą, neigiamas poveikis ekonomikos augimui gali būti reikšmingas ir turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių.

5 lentelė. NT mokesčio, PVM, GPM ir PM tarifų didinimo poveikis* VS pajamoms ir BVP augimui

Šoko tipas	Šoko poveikis VS pajamoms	Akumuliuotas (2025–2030 m.) poveikis BVP lygiui
NT mokesčio padidinimas		
	+100 mln. Eur (**0,1 %** BVP)	−0,1 %
PVM padidinimas		
21 % →22 %	+220 mln. Eur (**0,3 %** BVP)	−0,1 %
21 % →23 %	+550 mln. Eur (**0,7 %** BVP)	−0,3 %
GPM padidinimas		
20 % →21 %	+270 mln. Eur (**0,3 %** BVP)	−0,2 %
20 % →22 %	+543 mln. Eur (**0,7 %** BVP)	−0,4 %
Pelno mokesčio padidinimas		
15 % →16 % (lengvatiniai tarifai nekinta)	+81 mln. Eur (**0,1 %** BVP)	−0,1 %
Atsisakome lengvatinių PM tarifų (0 % ir 5 %), standartinis tarifas nekinta (15 %) ir taikomas visiems	+69 mln. Eur (**0,1 %** BVP)	−0,1 %
15 % →22 % (lengvatiniai tarifai nekinta)	+568 mln. Eur (**0,7 %** BVP)	−0,6 %

* Pastaba: poveikių įverčiai yra gauti panaudojant Lietuvos banko ekonomikos departamento turimus makroekonominius modelius, kurie yra skirti bendresnio pobūdžio klausimams, o ne atskirų mokesčių pakeitimo poveikiams nagrinėti, todėl pateiktus rezultatus patartina vertinti atsargiai, t. y. daugiau kaip indikuojančius apibendrintą tendenciją, nei rodančius poveikio tikslų įvertį.

Literatūros sąrašas:

Acosta-Ormaechea, S., Sola, S., Yoo, J., "*Tax composition and growth: A broad cross-country perspective*", German Economic Review 20.4, 2019 m.

Aghion, P., Akcigit, U., Gravoueille, M., Lequien, M., & Stantcheva, S., "*Tax simplicity or simplicity of evasion? Evidence from self-employment taxes in France*", Centre for Economic Performance, LSE, darbo straipsnis Nr. 050, 2023 m.

Arnold, J., "*Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth?: Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries*", OECD Economics Department Working Papers, No. 643, 2008 m.

Arnold, J. M., Brys, B., Heady, C., Johansson, Å., Schwellnus, C., & Vartia, L., "*Tax policy for economic recovery and growth*", The economic journal 121(550), 2011 m.

Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R. et al., "*Tax policy and economic growth: does it really matter?*", Int Tax Public Finance 26, 2019 m.

Benzarti, Y., & Wallossek, L., "*Rising Income Tax Complexity*", National Tax Journal, 77(1), 2024 m.

Brys, B. et al., "*Tax Design for Inclusive Economic Growth*", OECD Taxation Working Papers, No. 26,

2016 m.

Garriga, P., Scot, Th., "*Corporate Responses to Size-Based Tax Rates in Lithuania*". World Bank Policy Research Working Papers; 10500, 2023 m.

Guvenen, F., Kambourov, G., Kuruscu, B., Ocampo, S., & Chen, D., "*Use It or Lose It: Efficiency and Redistributional Effects of Wealth Taxation*", The Quarterly Journal of Economics, 138(2), 2023 m.

Luo, W., "*Tax composition and economic growth in the age of demographic change*", Policy Studies, 44(6), 2023 m.

Saez, E., Slemrod, J., & Giertz, S. H., "*The elasticity of taxable income with respect to marginal tax rates: A critical review*", Journal of Economic Literature, 50(1), 2012 m.

Vaidotas Tuzikas, tel. +370 659 22 969, el. p. vtuzikas@lb.lt
Žygimantas Bogužas, tel. +370 657 21 289, el. p. zboguzas@lb.lt
Žymantas Budrys, tel. +370 667 73 697, el. p. zbudrys@lb.lt
Jose Garcia-Louzao Perez, tel. +370 659 64 450, el. p. jgarcialouzao@lb.lt
Anup Shamsundar Mulay, tel. +370 690 08 830, el. p. amulay@lb.lt